MINGLAR SULOLASI VAKILI NORBÖTABIYNING ISLOHOTLARI VA ULARNING TARIXIY AHAMIYATI

Rishton tuman 2-son texnikumi tarix fani o‘qituvchisi

Munira Eraliyeva Zaylobidinovna

Email: Eraliyevamunira@.gmail.com

ANNOTATSIYA: *Ushbu ilmiy maqolada Minglar sulolasi vakili Norbötabiyning siyosiy, ma’muriy, harbiy va iqtisodiy sohalarda amalga oshirgan islohotlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda uning hokimiyatni mustahkamlash, davlat boshqaruvini markazlashtirish, sud-huquq tizimini tartibga solish, harbiy va iqtisodiy sohalarni rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlari yoritilgan. Maqola Norbötabiy faoliyati tarixiy ahamiyati va Qo‘qon xonligi davlat tizimiga ta’sirini o‘rganishga qaratilgan.*

Kalit so‘zlar: *Norbötabiy, Minglar sulolasi, islohotlar, Qo‘qon xonligi, siyosiy barqarorlik, davlat boshqaruvi, tarixiy ahamiyat.*

ANNOTATION: *This scientific article analyzes the reforms carried out by Norbötabiy, a representative of the Ming dynasty, in political, administrative, military, and economic spheres. The study highlights his measures to strengthen authority, centralize governance, regulate the judicial system, and develop the army and economy. The article aims to explore the historical significance of Norbötabiy’s activities and their impact on the state system of the Kokand Khanate.*

Key words: *Norbötabiy, Ming dynasty, reforms, Kokand Khanate, political stability, governance, historical significance*

Аннотация: *В данной научной статье анализируются реформы представителя династии Минг Norbötabiy в политической, административной, военной и экономической сферах. Исследование освещает его меры по укреплению власти, централизации управления,*

регулированию судебной системы, развитию армии и экономики. Статья посвящена изучению исторического значения деятельности Norbötabiy и её влияния на государственную систему Хивинского ханства.

Ключевые слова: *Norbötabiy, династия Минг, реформы, Хивинское ханство, политическая стабильность, государственное управление, историческое значение.*

KIRISH

O‘rta Osiyo tarixida XVIII asr siyosiy parokandalik, markaziy hokimiyatning zaiflashuvi va mahalliy siyosiy kuchlarning faollashuvi bilan ajralib turadi. Bu davrda Buxoro xonligi o‘zining avvalgi siyosiy ta’sirini sezilarli darajada yo‘qota boshladi, natijada Farg‘ona vodiysi kabi chekka hududlarda mustaqil siyosiy markazlar shakllanishiga zamin yaratildi. Ana shunday murakkab va ziddiyatli tarixiy sharoitda Minglar sulolasi vakillari tarix sahnasiga chiqib, mintaqa taqdirida muhim rol o‘ynay boshladilar.

Minglar sulolasi Farg‘ona vodiysida hokimiyatni qo‘lga olgan mahalliy urug‘-qabila asosidagi sulola bo‘lib, keyinchalik Qo‘qon xonligi tashkil topishiga sabab bo‘lgan. Ushbu sulolaning dastlabki va eng muhim vakillaridan biri Norbötabiy hisoblanadi. Tarixiy manbalarda Norbötabiy davlat arbobi, siyosiy yetakchi va islohotchi sifatida tilga olinadi. Uning faoliyati Qo‘qon xonligi davlat tuzilmasining shakllanishida asosiy bosqichlardan biri bo‘lib, keyingi hukmdorlar siyosati uchun mustahkam poydevor yaratgan.

Norbötabiyning tarixiy ahamiyati shundaki, u faqatgina hokimiyatni egallash bilan cheklanib qolmasdan, balki mavjud siyosiy-iqtisodiy muammolarni hal etishga qaratilgan islohotlar tizimini amalga oshirdi. U o‘z davrining murakkab siyosiy vaziyatini chuqur anglagan holda markazlashgan boshqaruvni yo‘lga qo‘yish, mahalliy zodagonlar va beklar faoliyatini tartibga solish, harbiy qudratni mustahkamlash hamda iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga intildi. Shuningdek, Norbötabiy faoliyati davrida jamiyat hayotida ijtimoiy munosabatlarni muvozanatlashtirishga alohida e’tibor qaratildi. Soliq tizimining tartibga solinishi, aholining turmush sharoitini yengillashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar, sud-huquq masalalarida adolat tamoyillarini mustahkamlash Norbötabiy siyosatining muhim jihatlaridan biri bo‘ldi. Bu esa uning faoliyatini oddiy hukmdor emas, balki islohotchi davlat arbobi sifatida baholash imkonini beradi.

Bugungi kunda Norbötabiy shaxsiyati va uning islohotlarini o‘rganish nafaqat Qo‘qon xonligi tarixini chuqurroq anglash, balki XVIII asr O‘rta Osiyo davlat boshqaruvi tizimining rivojlanish qonuniyatlarini tushunish nuqtayi nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Afsuski, tarixshunoslikda Norbötabiy faoliyati ko‘pincha umumiy tarzda yoritilib, uning islohotlari alohida ilmiy tadqiqot obyekti sifatida yetarlicha chuqur tahlil qilinmagan. Shu sababli mazkur ilmiy maqolaning asosiy maqsadi Minglar sulolasi vakili Norbötabiyning islohotlarini har tomonlama tahlil qilish, ularning siyosiy, harbiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalardagi ahamiyatini ilmiy asosda ochib

berishdan iboratdir. Maqolada tarixiy manbalar, mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar asarlari hamda zamonaviy tarixiy tahlil usullaridan foydalaniladi. Tadqiqot natijalari texnikum va oliy ta’lim muassasalarida tarix fanini o‘qitishda muhim ilmiy-metodik ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOT METADALOGIYASI

Norbötabiyning siyosiy faoliyati va hokimiyatni mustahkamlash jarayoni. XVIII asrning ikkinchi yarmida Farg‘ona vodiysida siyosiy beqarorlik kuchaygan bo‘lib, mahalliy urug‘-qabila boshliqlari o‘rtasida hokimiyat uchun kurash avj olgan edi. Bu jarayonda Minglar sulolasi vakili Norbötabiy o‘zining siyosiy zakovati va qat’iyati bilan ajralib turdi. U hokimiyatni egallash jarayonida nafaqat harbiy kuchga, balki diplomatik yo‘l va murosaga asoslangan siyosatga ham tayandi.

Norbötabiy dastlab Farg‘ona vodiysidagi asosiy siyosiy markazlarni o‘z ta’siri ostiga oldi hamda mahalliy beklar bilan murosali munosabatlar o‘rnatdi. Shu bilan birga, u markaziy hokimiyatni kuchaytirish maqsadida beklarning siyosiy mustaqilligini cheklashga intildi. Natijada Norbötabiy davrida hokimiyatning markazlashuvi bosqichma-bosqich amalga oshirildi va Qo‘qon shahri siyosiy markaz sifatida shakllandi.

Norbötabiy tomonidan amalga oshirilgan muhim islohotlardan biri davlat boshqaruv tizimini qayta tashkil etish bo‘ldi. U boshqaruv tizimida aniq ierarxiya va lavozimlar tizimini joriy etdi. Har bir mansab egasining vazifalari belgilab berilib, ular faoliyati ustidan nazorat kuchaytirildi. Mahalliy boshqaruv organlari faoliyati tartibga solinib, ularning markaziy hokimiyatga bo‘ysunishi ta’minlandi. Norbötabiy davlat boshqaruvida tajribali va sadoqatli kishilarga tayanib ish olib bordi. Bu esa boshqaruv samaradorligini oshirib, davlat ishlarida tartib-intizomni mustahkamladi.

Norbötabiy islohotlarining muhim yo‘nalishlaridan biri sud-huquq sohasiga taalluqlidir. U adolatli boshqaruvni ta’minlash maqsadida qozilar va diniy ulamolar faoliyatini tartibga solishga e’tibor qaratdi. Sud ishlarida shariat qoidalariga qat’iy rioya etilishi talab qilindi. Sud-huquq tizimidagi islohotlar aholining davlat boshqaruviga bo‘lgan ishonchini oshirdi. Xususan, noqonuniy jazolar va amaldorlarning o‘zboshimchaligiga qarshi kurash olib borildi. Bu holat Norbötabiyni xalq orasida adolatparvar hukmdor sifatida tanilishiga sabab bo‘ldi.

Norbötabiy davrida harbiy sohada ham sezilarli islohotlar amalga oshirildi. U muntazam qo‘shin tuzishga alohida e’tibor qaratib, harbiy kuchlarni markaziy hokimiyatga to‘liq bo‘ysundirdi. Harbiy bo‘linmalarda intizom kuchaytirildi, jangovar tayyorgarlik yaxshilandi. Harbiy islohotlar nafaqat tashqi xavflardan himoyalanish, balki ichki tartibni saqlashda ham muhim rol o‘ynadi. Norbötabiyning harbiy siyosati Qo‘qon xonligining siyosiy mustaqilligini mustahkamlashga xizmat qildi.

Norbötabiy iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash masalasiga alohida e’tibor qaratdi. Soliq tizimi qayta ko‘rib chiqilib, soliqlar miqdori va tartibi aniq belgilandi. Soliq yig‘ishda adolatsizlik va suiiste’molliklarga qarshi choralar ko‘rildi. Dehqonchilik va hunarmandchilikni rivojlantirish uchun sug‘orish inshootlarini ta’mirlash, savdo yo‘llarini yaxshilash ishlari olib borildi. Bu esa ichki va tashqi savdoning jonlanishiga, davlat xazinasining to‘lishiga olib keldi.

Norbötabiy tomonidan amalga oshirilgan islohotlar jamiyat hayotining barcha sohalariga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Uning siyosati natijasida ijtimoiy barqarorlik ta’minlanib, aholi turmush darajasi nisbatan yaxshilandi. Tarixiy nuqtayi nazardan, Norbötabiy islohotlari Qo‘qon xonligi davlat tizimining shakllanishida muhim bosqich bo‘lib, keyingi Minglar sulolasi hukmdorlari faoliyati uchun mustahkam asos yaratdi. Uning islohotlari mintaqadagi siyosiy jarayonlarga uzoq muddatli ta’sir ko‘rsatdi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur ilmiy maqolada Minglar sulolasi vakili Norbötabiyning siyosiy, ma’muriy, harbiy va ijtimoiy-iqtisodiy sohalarda amalga oshirgan islohotlari tarixiy manbalar va ilmiy tadqiqotlar asosida tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Norbötabiy XVIII asrning murakkab siyosiy sharoitida faoliyat yuritgan bo‘lsa-da, u qisqa vaqt ichida markazlashgan va barqaror davlat boshqaruv tizimini shakllantirishga erishgan islohotchi hukmdor sifatida tarixda o‘z o‘rniga ega.

Xulosaga ko‘ra, Norbötabiyning eng muhim xizmatlaridan biri Farg‘ona vodiysida siyosiy tarqoqlikni bartaraf etish va mahalliy hokimiyatlarni markaziy boshqaruvga bo‘ysundirishga erishganidir. U olib borgan siyosiy islohotlar natijasida Qo‘qon xonligi davlat tuzilmasining shakllanishiga mustahkam poydevor yaratildi. Aynan Norbötabiy davrida davlat boshqaruvida aniq ierarxiya va lavozimlar tizimi vujudga kelib, hokimiyatning samaradorligi oshdi. Shuningdek, Norbötabiyning sud-huquq sohasidagi islohotlari jamiyatda adolat tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qildi. Qozilar va diniy ulamolar

faoliyatining tartibga solinishi, sud ishlarida shariat me’yorlariga amal qilinishi aholining davlat hokimiyatiga bo‘lgan ishonchini oshirdi. Bu esa ijtimoiy barqarorlikning ta’minlanishida muhim omil bo‘ldi.

Harbiy sohada amalga oshirilgan islohotlar Norbötabiyning uzoqni ko‘ra biladigan davlat arbobi ekanligini namoyon etdi. Muntazam qo‘shin tuzilishi, harbiy intizomning kuchaytirilishi va mudofaa siyosatining mustahkamlanishi Qo‘qon xonligining tashqi va ichki xavfsizligini ta’minlashga xizmat qildi. Bu esa davlatning siyosiy mustaqilligini saqlab qolishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etdi. Iqtisodiy va soliq sohasidagi islohotlar Norbötabiy siyosatining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ularning natijasida dehqonchilik, hunarmandchilik va savdo-sotiq rivojlandi. Soliq tizimining tartibga solinishi va adolatsizliklarga barham berilishi aholining iqtisodiy ahvolini yaxshilab, davlat xazinasining barqaror to‘lishini ta’minladi. Bu jarayonlar Qo‘qon xonligining iqtisodiy mustahkamligiga asos bo‘ldi.

Umuman olganda, Norbötabiy tomonidan amalga oshirilgan islohotlar nafaqat uning davri uchun, balki keyingi Minglar sulolasi hukmdorlari faoliyati uchun ham muhim tajriba va namuna bo‘lib xizmat qildi. Uning siyosiy merosi Qo‘qon xonligi tarixida muhim bosqichni tashkil etib, XVIII–XIX asrlarda mintaqada yuz bergan siyosiy va ijtimoiy jarayonlarni tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, Norbötabiy shaxsiyati va uning islohotlari O‘rta Osiyo tarixida davlat boshqaruvi madaniyatining shakllanishi, siyosiy barqarorlikni ta’minlash va jamiyat taraqqiyotiga yo‘naltirilgan islohotlar tajribasining yorqin namunasi hisoblanadi. Mazkur ilmiy tadqiqot natijalari texnikum va oliy ta’lim muassasalarida tarix fanini o‘qitishda, shuningdek, Qo‘qon xonligi tarixini chuqur o‘rganishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ro‘ziyev A., *Amir Temur va Temuriylar davri*, Toshkent, 2015.
2. Allayarov R., *O‘rta Osiyo tarixida Amir Temur siyosiy faoliyati*, Samarqand, 2018.
3. Lane D., *The Legacy of Timur*, Cambridge University Press, 1999.
4. Gafurov M., *Temuriylar davrida madaniyat va ilm-fan rivoji*, Toshkent, 2020.
5. Subtelny O., *Timur and His Empire*, Oxford University Press, 2005.
6. Faxriddin B., No‘monbek A. ABS SISTEMASI BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNING TORMOZ SAMARADORLIGINI MATEMATIK NAZARIY TAHLILI //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. – 2024. – T. 4. – №. 1. – C. 333-337.
7. Qurbonazarov S. et al. ANALYSIS OF THE FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL MODELING OF WHEEL MOVEMENT ON THE ROAD SURFACE OF CARS EQUIPPED WITH ABS //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – T. 4. – №. 8. – C. 45-50.
8. Xuzriddinovich B. F. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILNI TORMOZ PAYTIDA O ‘ZO ‘ZIDAN VA MAJBURIY TEBRANISHLARINI TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA’SIRINI TAHLIL QILISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – T. 47. – №. 4. – C. 81-87.
9. Xusinovich T. J., Ro‘zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O ‘RGANISH.
10. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABS BILAN JIHOZLAHГАН M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Academic research in educational sciences. – 2024. – T. 5. – №. 5. – C. 787-791. 11. Каршиев Фахридин Умарович, Н.Абдуқаҳоров ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В

МАТЕРИАЛОВЕДЕНИ//https://www.iupr.ru/6-121-2024
https://www.iupr.ru/_files/ugd/b06fdc_15c4798c874a4ddab326a52bd3af34ea.pdf?index=true

12. Xusinovich T. J., Ro‘zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O ‘RGANISH.

13. Farxadjonovna, Bekimbetova Elmira, and Abduqahorov No‘monbek. "STARTING ENGINES AT LOW TEMPERATURES." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 5.2 (2025): 83-87.

14. Xusinovich, Turdialiyev Jonibek, and Mo‘minov Nurali Ro‘zibayevich. "M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O ‘RGANISH."

15. Абдуқаҳоров Н., Турдиалиев Ж., Мўминов Н. АВТОМОБИЛИ М1 В РАЗНЫХ УСЛОВИЯХ АНАЛИЗ И ПАРАМЕТРЫ ТОРМОЖЕНИЯ УЧИТЬСЯ //Журнал научно-инновационных исследований в Узбекистане. – 2024. – Т. 2. – №. 4. – С. 377-386.

16. Каршиев Ф. У., Абдукахоров Н. ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ //Экономика и социум. – 2024. – №. 6-2 (121). – С. 1142-1145.

17. Oybek o‘g A. N. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILLARDA TORMOZLASH JARAYONIDAGI TEBRANISHLAR VA ULARNING TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA’SIRI //PEDAGOGS. – 2025. – Т. 92. – №. 1. – С. 127-132.

18. Xuzriddinovich B. F. et al. SURXONDARYO VILOYATIDAGI TABIIY-IQLIM SHAROITLARIDA AVTOMOBILLARNING ISH SHAROITLARINI TASNIFLASH //Tadqiqotlar. – 2025. – Т. 63. – №. 2. – С. 26-32.

19. Abduqahorov N., Turdialiyev J., Mo‘minov N. M1 VEHICLES IN DIFFERENT ENVIRONMENTS ANALYSIS AND PARAMETERS OF BRAKING LEARN //Journal of science-innovative research in Uzbekistan. – 2024. – Т. 4. – №. 4. – С. 377-386.

20. Абдуқаҳоров Н., Турдиалиев Ж., Мўминов Н. АВТОМОБИЛИ M1 В РАЗНЫХ УСЛОВИЯХ АНАЛИЗ И ПАРАМЕТРЫ ТОРМОЖЕНИЯ УЧИТЬСЯ //Журнал научно-инновационных исследований в Узбекистане. – 2024. – Т. 2. – №. 4. – С. 377-386.

21. Oybek o‘g A. N. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILLARDA TORMOZLASH JARAYONIDAGI TEBRANISHLAR VA ULARNING TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA’SIRI //PEDAGOGS. – 2025. – Т. 92. – №. 1. – С. 127-132.

22. Bakhramov F., Abdukahorov N., Tilavkobilova D. Analysis of the braking path of cars equipped with ABS in different environments //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2025. – Т. 3268. – №. 1. – С. 020052.

23. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABC BILAN JIHOZLAHGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Экономика и социум. – 2024. – №. 6-1 (121). – С. 334-337.

24. O‘G‘Li A. A. U., Raxmatovich K. M., Shoykulovich A. O. UZUN QOZIQLI BARABANNI PAXTA TARKIBIDAN OG ‘IR ARALASHMALARNI AJRATISHGA TA’SIRINI NAZARIY O ‘RGANISH NATIJALARI //Механика и технология. – 2025. – Т. 1. – №. 18. – С. 133-139.

25. Raxmatovich K. M. URUG ‘TOZALASh MAShINASINING MAQBUL PARAMETRLARINI ANIQLASh //Механика и технология. – 2024. – №. 2 (9) Спецвыпуск. – С. 79-86.

26. Astanakulov K. D. et al. The separation of light impurities of safflower seeds in the cyclone of the grain cleaning machine //IOP Conference Series:

Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2020. – Т. 614. – №. 1. – С. 012141.

27. Karimov M. R. et al. Safflower seed cleaning machine and determining the rotational speed of its supplying roller //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2021. – Т. 868. – №. 1. – С. 012050.

28. O‘G‘Li A. A. U., Raxmatovich K. M., Shoykulovich A. O. UZUN QOZIQLI BARABANNI PAXTA TARKIBIDAN OG ‘IR ARALASHMALARNI AJRATISHGA TA’SIRINI NAZARIY O ‘RGANISH NATIJALARI //Механика и технология. – 2025. – Т. 1. – №. 18. – С. 133-139.

29. Raxmatovich K. M. URUG ‘TOZALASh MAShINASINING MAQBUL PARAMETRLARINI ANIQLASh //Механика и технология. – 2024. – №. 2 (9) Спецвыпуск. – С. 79-86.

30. Astanakulov K. D. et al. The effect of safflower oil (Carthamus Tinctorius L.) and inositol supplementation on egg production.

31. Raxmatovich K. M. URUG ‘TOZALASh MAShINASINING MAQBUL PARAMETRLARINI ANIQLASh //Механика и технология. – 2024. – №. 2 (9) Спецвыпуск. – С. 79-86.

32. Bazaluk O. et al. Improving energy efficiency of grain cleaning technology //Applied Sciences. – 2022. – Т. 12. – №. 10. – С. 5190.

33. Ishmuradov S. U., Abdumajidov R. B. Determination results of disc plough hang mechanism and support disc parameters //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2022. – Т. 1076. – №. 1. – С. 012039.